
Interview met Helena Rosenblatt

Helena Rosenblatt

De verloren geschiedenis van het liberalisme

door Fleur de Beaufort en Patrick van Schie

Professor Helena Rosenblatt (1961) sprak op 5 juni jl. in Paushuize te Utrecht de TeldersLezing uit. De van oorsprong Zweedse Rosenblatt is als hoogleraar geschiedenis verbonden aan de City University of New York en publiceerde in 2018 *The Lost History of Liberalism. From Ancient Rome to the Twenty-First Century*. In dit boek gaat Rosenblatt op zoek naar de historische betekenis van het liberalisme, waarbij voor haar het devies gold: ‘let those from the past speak for themselves’. Het resultaat is een uiterst leesbaar boek over de uitgangspunten van de rijke liberale geschiedenis. Voorafgaand aan haar lezing spraken Patrick van Schie en Fleur de Beaufort met Rosenblatt over haar boek en het liberalisme.

In het kader van verschillende onderzoeken hield Rosenblatt zich al eerder bezig met het liberalisme. Zo publiceerde zij onder meer werken over Jean-Jacques Rousseau en Benjamin Constant. Maar de directe aanleiding voor *The Lost History of Liberalism* was de vraag van een uitgever of ze niet eens wilde overwegen een boek over liberalisme te schrijven. “Toen ik dit verzoek in overweging nam, realiseerde ik me na wat onderzoek dat er eigenlijk nog geen werk was, waarin dit onderwerp op de diepgravende wijze wordt onderzocht die het in mijn ogen zou verdienen.” Reden voor Rosenblatt op het verzoek van de uitgever in te gaan. “Ik bestudeer graag de grote denkers en het leek dan aanvankelijk ook voor de hand te liggen

het onderzoek aan te pakken op wat je zou kunnen noemen een klassieke intellectuele benadering, waarbij een canon van het liberalisme ontstaat. Aanvankelijk dacht ik dan ook hoofdstukken aan denkers te zullen wijden en zo de geschiedenis van het liberalisme te belichten. Geleidelijk begon ik me echter af te vragen wie bepaalde dat deze denkers liberaal waren en anderen juist niet. En waarom beginnen sommigen een geschiedenis van het liberalisme met John Locke, terwijl anderen verder teruggaan in de tijd? Moet ik Madame de Staël behandelen bij Benjamin Constant of apart, of helemaal niet? Opeens herinnerde ik me de woorden die historicus Melvin Richter iedereen in de oren fluisterde die ze maar wilde horen: “Koselleck, Koselleck”. Richter refereerde daarmee aan de grote Duitse historicus Reinhart Koselleck die aan de basis stond van de *‘Begriffsgeschichte’*. Dat was het moment waarop ik definitief besloot dat ik vooral het woord en het concept liberalisme wilde onderzoeken en niet zozeer een canon wilde presenteren van de denkers die hebben bijgedragen aan het liberalisme.”

De betekenis en het gebruik van het woord liberalisme is zeer divers en heeft zich door de tijd heen natuurlijk ook ontwikkeld. Het kan ‘generuus’ betekenen, of ‘vrijheidslievend’, maar ook *‘open-minded’*. Enigszins provocerend meent Rosenblatt dat je zou kunnen stellen dat het liberalisme in de moderne politieke betekenis van het woord niet bestond in de tijd dat de denkers actief waren die wij nu als liberaal beschouwen. “Zij identificeerden zichzelf destijds absoluut niet als liberaal en ook anderen deden dat

vanzelfsprekend nog niet. Natuurlijk is het zo dat deze denkers elk hun steentje hebben bijgedragen aan het ontstaan van het liberalisme zoals we dat nu kennen, maar het was destijds geen op zichzelf staand concept wat in z’n totaliteit werd bediscussieerd.”

Rosenblatt keert zich dan ook tegen de mythe dat het liberalisme vooral een Anglo-Amerikaanse traditie zou zijn met John Locke en Adam Smith als de belangrijkste grondleggers. Er zijn zoveel meer denkers die hebben bijgedragen, bijvoorbeeld uit Frankrijk en Duitsland, maar die minder of helemaal niet in het collectief geheugen verankerd zijn geraakt. “Ik ben vooral geïnteresseerd in het ontstaan van de traditie, in het moment waarop mensen zelf beseften dat ze intellectuele voorouders hadden. Niet voor niets waren denkers meer dan eens ook bekend met elkaars werk. Constant las bijvoorbeeld Smith, dat weten we, maar hij las ook werken die inmiddels in de vergetelheid zijn geraakt. Bovendien werden werken geïnterpreteerd binnen de tijdsgeest, zoals ook wij geneigd zijn oude denkers contemporain toe te passen.”

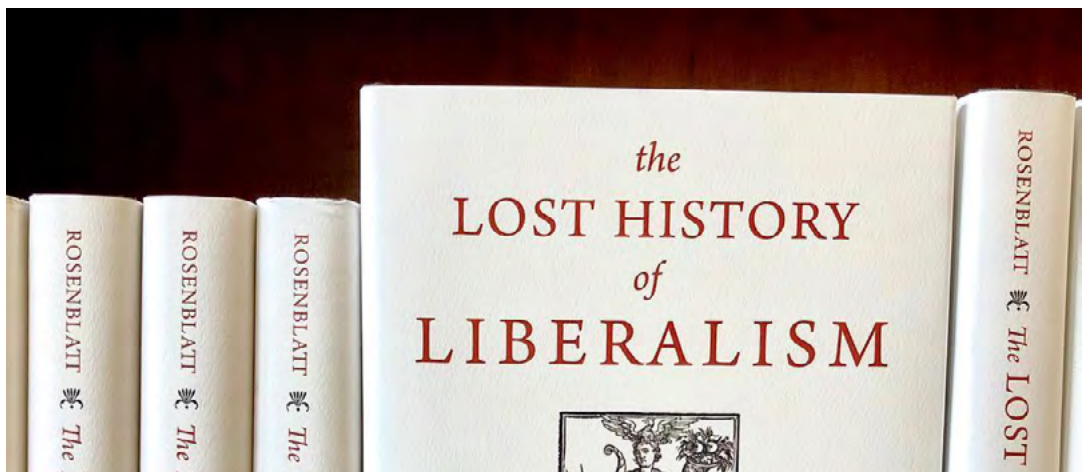
Rosenblatt geeft in haar boek aan de goede lezer te verstaan dat er eigenlijk niet zoiets bestaat als klassiek-liberalisme. Het is een andere mythe die ze met haar werk uit de weg wil ruimen. “Mensen die zich vandaag de dag klassiek-liberaal noemen, verheerlijken meer dan eens de 19e eeuw als het klassiek-liberale hoogtij. Destijds zou – zo de redenering – het “ware liberalisme” hebben bestaan. Dit berust echter veelal op een zeer selectieve lezing van de denkers en een selectieve inter-

pretatie van de geschiedenis. Zo wordt door deze “klassiek-liberalen” gesteld dat destijds *laissez-faire* daadwerkelijk bestond en er van de overheidsregulering vrijwel geen sprake was. De feiten tonen echter een ander beeld. *Laissez-faire* betekende nogal eens het *laissez-nous-faire* van een kleine groep. Allerlei individuele rechten bestonden nog niet. Vrouwen hadden geen stemrecht, er was op veel plaatsen nog slavernij en, zeker in Amerika, was er wel degelijk allerlei regulering, zij het met name door lokale overheden.”

“Als ik zeg dat het “klassiek-liberalisme” niet bestaat, dan bedoel ik in feite dat het een nieuwe uitvinding is. Ter ondersteuning van deze uitvinding worden bepaalde denkers op zeer selectieve wijze gebruikt. Adam Smith wordt bijvoorbeeld altijd verbonden aan *laissez-faire* en de onzichtbare hand, doch in zijn werk *The Wealth of Nations* komt dit slechts een heel enkele keer naar voren. De realiteit is zelfs zo dat de libertariërs in de Verenigde Staten waarschijnlijk zouden gruwen van de verschillende voorstellen die

Smith doet voor overheidsingrijpen als ze het boek echt zouden lezen. Ik wil proberen zijn intenties te begrijpen en de problemen waarvoor hij destijds een oplossing zocht.”

Het is voor Rosenblatt geen probleem als mensen op een andere manier inspiratie uit de geschiedenis halen. Dat moet iedereen uiteindelijk zelf weten. Echter, “voor wie de geschiedenis van het liberalisme echt wil begrijpen, moet weten dat het een zich voortdurend ontwikkelend proces is, waarbij ideeën ook steeds weer worden uitgedaagd, niet alleen door de denkers, maar zeker ook door de omstandigheden waar die denkers zich aan aanpasten. Degenen die zich nu al te makkelijk klassiek-liberaal noemen, met een welhaast verheerlijkte blik richting de 19e eeuw, passen zich in feite niet aan, aan de huidige omstandigheden. Ze richten zich doorgaans op een enkel element uit de geschiedenis, zoals een kleine overheid, zonder de volledige consequentie van deze kleine overheid onder ogen te willen zien.”

“The past is a foreign country”, aldus citeert Rosenblatt een Britse auteur. 18e-eeuwse denkers – die wij nu als liberaal beschouwen – wilden een kleinere overheid, met name omdat monarchen en aristocraten op weinig democratische wijze de dienst uitmaakten. “Als kinderen van hun tijd konden zij zich natuurlijk nog geen voorstelling maken van een democratie, waarin alle volwassen burgers via stemrecht inspraak zouden hebben en waar overheidsingrijpen gericht zou zijn op het algemeen belang. Wat dat betreft hadden de mensen in de 19e eeuw alweer hele andere ideeën.”

De houding van liberalen ten opzichte van religie wordt nogal eens als water en vuur gekenschetst, als liberalen zouden – vroeger en nu – welhaast per definitie antireligieus zijn. Rosenblatt bestrijdt dit. “Natuurlijk waren er liberalen die zich fundamenteel tegen religie keerden, zoals bijvoorbeeld ook meer orthodoxe gelovigen zich tegen de opkomst en ontwikkeling van het liberalisme keerden. Kerkelijke autoriteiten werkten voor de scheiding van kerk en staat graag samen met de overheid, daar waar het de eigen machtsbasis consolideerde of zelfs versterkte. Tegelijkertijd waren er ook onder de gelovigen voldoende mensen met meer liberale inslag, of andersom liberalen met een religieuze overtuiging, die voor de scheiding van kerk en staat waren juist ook in het belang van religie. Ik citeer in mijn boek bijvoorbeeld Charles de Montalembert, die in zijn redevoeringen van harte beaamde dat ook liberalen goede katholieken kunnen zijn. Liberale waarden zijn wel degelijk te verenigen

met een (christelijke) geloofsovertuiging.”

Over de toekomst van het liberalisme is Rosenblatt niet onverdeeld optimistisch. “Natuurlijk, zoals ik ook in mijn boek aangeef, neigen liberalen steeds naar optimisme daar waar het de toekomst betreft, maar vandaag de dag is dat moeilijk. Er zijn enkele belangrijke uitdagingen en structurele problemen in onze samenleving, zoals de polarisatie van rijkdom, het gebrek aan opleiding en de afname van belangstelling voor de politiek. Voorwaar geen makkelijke opgave daar verandering in te brengen.”

Rosenblatt heeft voor haar eigen nabije toekomst wel al vergevorderde plannen voor een nieuw project. “Mijn volgende boek zal een intellectuele biografie over Madame de Staël zijn. Natuurlijk zijn er al verschillende werken over haar, maar in mijn ogen zijn deze al te vaak vooral gericht op haar privéleven. Ik ben voornemens haar vooral te presenteren vanwege haar bijdrage aan het liberalisme, misschien wel van dezelfde statuur als Constant.”

drs. F.D. de Beaufort en dr. P.G.C. van Schie zijn respectievelijk als wetenschappelijk medewerker en directeur verbonden aan de prof. mr. B.M. TeldersStichting. F.D. de Beaufort is bovendien lid van de redactie van Liberale Reflecties.

